

A kvének mai nyelvpolitikai helyzetéről

TAKÁCS Judit

Debreceni Egyetem
takacs.judit@arts.unideb.hu

„Skandináviát mi valami naiv gyermeki hittel alighanem a demokrácia nagy aranybölcsőjének hittük, melyben minden-minden másképp, vagyis igazságosabban történik, mint Európa keletibb vagy délibb, csöppet sem idillikus tájain. Ahol nincs sem társadalmi, sem történelmi igazságtalanság, s ahol a bűnök kibeszélhetőségét a parlamentarizmus és a szabad sajtó garantálja” (Jávorszky 1991: 8).

Az elmúlt másfél évtizedben több új taggal is bővült a finnugor nyelvek családja. E mögött a változás mögött nyelvpolitikai döntések vannak: Svédország 2000-ben ismerte el önálló, kisebbségi nyelvként a Tornio-völgyben beszélt észak-finn nyelvjárásból létrejött meänkielit, Norvégia pedig 2005-ben az ország északi részén használatos kvént. Ez utóbbi kapcsán a döntés előtt igen sokáig folyt vita arról, hogy vajon önálló nyelv-e, vagy a finnek, esetleg a meänkielinek egy nyelvjárása.

Tanulmányomban arra keresek választ, hogyan jellemezhető a kvén mai nyelvpolitikai helyzete, változott-e és hogyan a revitalizációs törekvések hatására az utóbbi évtizedben a nyelvet beszélők száma és köre, illetve a norvég nyelvi többség, a finnországi finn beszélők és a kvének saját nyelvükkel kapcsolatos attitűdje.

1. A kvén népről és nyelvről

A kvén Észak-Norvégiában élő, nyelvi és történelmi kisebbség, melynek tagjai évszázadok óta élnek az országban, kultúrájuk a finn kultúrán, nyelve pedig a finn nyelven alapszik (Saressalo 1996: 15). A bevándorlás régisége különbözteti meg őket a bevándorlóktól, pl. a második világháború után betelepült finnektől.

A finn kulturális-nyelvi háttér és a történelmi léptékkal mérve is régi betelepülés általában fontos ismérve ennek a népnek. E szerint kvénnek tekinthetünk minden olyan finn kulturális és nyelvi háttérrel rendelkezőt, aki 1945 előtt érkezett Norvégiába, valamint azok leszármazottait (Hyltenstam – Milani 2003: 2). Korábban gyakran határozták meg úgy ezt a népcsoportot, hogy finnül beszélő emberek, akik 1900 előtt vándoroltak Norvégiába, vagy azok leszármazottai (Petryk 2014: 103).

Norvégiában négy finnugor népcsoportot tartanak számon: az erdei finneket, a számikat, a kvéneket és a finneket. A négy csoport közül a kvéneket és az erdei finneket nemzeti-etnikai kisebbségként, a norvégiai finneket bevándorlóként, a számikat pedig őshonos népként ismerik el. Nyelvi jogaik, lehetőségek és támogatásaik tekintetében emiatt igen jelentős különbségek vannak (ld. Szilvási 2013: 62–63).¹

Norvégiában a kvén 1996-tól van nemzeti kisebbségi státuszban, 2005-től kezdve pedig kisebbségi nyelvként tartják számon nyelvüket (Räisänen – Kunnas 2012: 3). Ez egyike a balti finn nyelveknek, önállóságát egy évtizede ismerte el a norvég állam. Nyelvészeti szempontból a finn peräpohjai nyelvjáráshoz áll közel, sőt a nyelvváltozat valószínűleg az ezt az északi nyelvjárást beszélők elvándorlása során jöhetett létre, ettől azonban ma már számos szerkezeti, fonetikai és szókincsbeli különbség választja el. A kvénhez (mind leíró, mind történeti nyelvészeti szempontból) legközelebb az Észak-Svédországban beszélt meänkieli nyelv áll, ám igen sok benne a jövevényszó, melyeket elsősorban a norvégból, másodsorban pedig a svédből és a számiból vettek és vesznek manapság is át (uo. 7).

2. A kvének történelme

A kvén népnév először *Cwenas* és *Cwena land* alakban fordult elő, melyet az 890-es évekből említ Fehér-tengeri hajózásai kapcsán Halogalandi Ottar, észak-norvég nagybirtokos fia (Hyltenstam – Milani 2003: 4). Az elnevezés valószínűleg az ónorvég *kven* szóra megy vissza, mely a germán **hwain* 'alacsonyban fekvő nedves terület' jelentésű szóhoz kapcsolható (Söderholm 1996: 230), de a szó pontos etimológiája a hangváltozás jellege miatt nincs tisztázva (Lane 2011: 63).

Valaha a finnországi Pohjanmaa keleti részét, Kainuut nevezték Kvenvagy Kvänlandnak, a norvég *kven* szó tehát azonos lehetett a finn *kainuuival*,

¹ A nemzeti kisebbségek közé a kvéneken és az erdei finneken kívül még három népcsoport tartozik: a zsidók, a romák és a vándorcigányok (norvégul *romanifolket*) (Huss – Lindgren 2005: 268).

ami alföldit, mélyföldit jelentett, azaz annak a népnek a tagját, mely a magas lappföldi hegyek mögött lakott, a Lappföldhöz mérve valóban alacsonyan fekvő, keleti Ostrobotniában (Jávorszky 1991: 53). Az ekkoriban kvénnek nevezett népről nem sokat tudunk, a nevet később a 18–19. századi finn betelepülőkre használták.

A kvének korai tömeges jelenlétét Észak-Norvégiában az 1520-as évekből fennmaradt adónyilvántartások is igazolják (Lindgren – Eskeland – Norman 2003: 166). Finn népesség a 17. századtól előbb szórványosan, majd a 19. század közepétől már tömegesen vándorolt (néha menekült) észak felé. Az égetéses-erdőirtásos földművelést gyakorló szavóiak alól egyre gyorsabban fogytak el az erdők, minek következtében kénytelenek voltak továbbvándorolni. Kainuu és az akkori észak- finn területek szegényei előbb a Tornio-völgy irányában húzódtak, majd még északabbra, az óceán partjára. A mai kvének döntő többsége a Tornio-völgyből vagy legalábbis annak közvetítésével érkezett Norvégiába (Jávorszky 1991: 54).

A finnmarki kvén betelepülés az 1830-as években a bányászat miatt vett újabb lendületet. Ekkor nyílt meg kábfjordi rézbánya, ahol kezdettől fogva kvének dolgoztak, s a bánya nyújtotta munkalehetőség a Tornio-völgyből is nagy tömegben északra csábította a finneket (Jávorszky 1991: 56–57).

A legtöbben hagyományos lakóhelyeiken, Norvégia Finnmark és Troms megyéiben (kvénül Finnmarkku és Tromssa) laknak. E nyelvterületen igen sokan nem is két, hanem háromnyelvűek (norvégul, számiul és kvénül beszélnek), a terület belső részein a kvének asszimilálódtak a számik közé, a szigetek halászfalvaiban pedig a norvég lakossággal olvadt össze az odaérkező kvén népesség (M. Bodrogi 2010: 462), de a partvidéken és a folyók alsó folyásánál általában megmaradt a kvén kultúra.

A kvének ősei két hullámban érkeztek mai lakóhelyükre. Az első bevándorlási hullám 1720–1820 között zajlott, a második pedig 1820-tól a század végéig. A harmadik hullám már a második világháború utánra tehető: az ekkor érkezetteket tartjuk finn bevándorlóknak (Petryk 2014: 104).

A kvének létszáma valószínűleg az 1800-as évek végén volt a legnagyobb, „fővárosuk” Vesisaari (norvégul Vadsø) volt, e város lakosságának több mint felét adták a kvének. A nagyarányú bevándorlásnak az lett az eredménye, hogy 1875-re Finnmark tartomány lakosságának több mint 25%-át, Troms tartományának pedig kb. 8%-át ők alkották (Szilvási 2012: 64). Életmódjuk ekkor még erősen kapcsolódott a halászatához és a tengerhez, legtöbbjük a második világháborúig halászatból élt (Huss – Lindgren 2005: 268–269).

3. A nyelvhasználók száma és köre

3.1. Igen nehéz meghatározni, hogy a történelem folyamán hány kvén élhetett ezeken az északi területeken. Ennek egyrészt az az oka, hogy a kvén 1845-ben került be először önálló csoportként a népszámlálásokba (Andreassen 1994: 81). Létszámuk megadása másrészt azért is nehézségbe ütközik, mivel a finn és a lapp megnevezés sokáig keveredett mind a norvégok szóhasználatában, mind a forrásokban: finn néven a számikat értették, a Norvégiában élő finneknek pedig kvéneknek nevezték, bár ők maguk önelnevezésként ezt nem használták (Jávorszky 1991: 55; Petryk 2014: 103).

Emiatt a névhasználati eltérés miatt igen lényeges tehát, hogy a felmérés során a kvén vagy a finn nyelvtudásra kérdeztek-e rá. A norvég hatóságok nyelvhasználatában a két elnevezés szinonima volt, a beszélők számára viszont (nyelvi vagy érzelmi okokból) nem számít ugyanannak a két nyelvváltozat. Az eredményt nagymértékben befolyásolta, hogy a megkérdezett norvégiai kötődésű, finn eredetű nyelvet beszélő kvénnek vagy a finn anyaországhoz kötődő finn nyelvűnek tartotta-e magát.

Sokáig vita tárgyát képezte az a kérdés is, hogy a kvén vagy a finn-e a megfelelő kifejezés erre a nyelvre. A probléma lényege tulajdonképpen az, hogy önálló nyelvnek számít-e ez a nyelv vagy a finn egy változatáról van-e szó. Az áttörés 2005 tavaszán történt meg, amikor Norvégia a kvént önálló nyelvnek ismerte el (Szilvási 2012: 65), ám az elnevezés azóta sem egyértelmű (erről részletesebben ld. a 5.1. pontot).

A beszélők számának meghatározását ezeken kívül több tényező is befolyásolja. Igen fontos ezek közül például, hogy mikor történt a felmérés. Az 1850-es évektől kezdve Norvégiában a kvének és számik körében erőteljes norvégizáció indult be, mely csaknem száz éven át zajlott, s eredményeként mindkét nyelv helyzete drasztikusan meggyengült. Használatuk informális, családi szintre szorult vissza, oktatásuk minden szinten megszűnt, sőt használatukat büntették is. 1870-től az akkor még részben meglévő számi és finn nyelvű oktatást is korlátozták: a kisgyerekeket kiemelték családjukból, és speciális, norvég nyelvű óvodákban helyezték el, hogy minél hamarabb megtanulják az államnyelvet. 1880-tól az új norvég oktatási irányelvnek megfelelően a számi és a finn nyelvű oktatás meg is szűnt (Pietikäinen et al. 2010: 8). Ilyen körülmények között azonban természetesen kevesen kívánták magukat a megbélyegzett nyelvű, gyenge társadalmi presztízszű kisebbség tagjának vallani, az adatok hitelessége ebből az időszakból (1850–1950) tehát legalábbis megkérdőjelezhető (Jávorszky 1991: 59; Andreassen 1994: 81).

Az is befolyásolhatta a beszélők számának meghatározását, hogy nyelvtudásra vagy etnikai hovatartozásra kérdeznek-e rá. Ha a számokkal kapcsolatosan tágan értelmezett etnikai megközelítést alkalmazzuk, azaz kvénnek tekintjük a 18–19. században Norvégiába érkezett finn nyelvű bevándorlók le származottait, függetlenül attól, tudnak-e finnül vagy sem, akkor a kvének száma jelenleg 50 000 és 60 000 között mozogna (Hystenstam – Milani 2003: 5).

Sokszor idéznek a szakirodalomban egy 1980-as években készült egészségügyi felmérést, mely alapján minden negyedik finnmarki lakosnak legalább egyik nagyszülője finn származású (Huss – Lindgren 2005: 270). Ez azt jelenti, hogy a finn eredetű csoport létszáma csak ezen az egyetlen területen eléri vagy meg is haladja a 15 000 főt. (Láthatjuk, hogy a finn és a kvén megnevezés ez esetben is keveredett, illetve azt is meg kell jegyeznünk, hogy a finn származás nem jelent minden esetben feltétlenül élő finn vagy kvén nyelvtudást, de még identitást sem.)

3.2. 1910-ben, a két jelentős migrációs periódus után körülbelül 7000 kvén élt Észak-Norvégiában. Az 1930-as népszámlálás szerint (nyelvi alapon) Finnmark és Troms megyében 8215 kvént regisztráltak, etnikai kritériumokat figyelembe véve számuk 11 000 volt. Ebben az időben, a két világháború közötti időszakban volt a legerősebb a norvég nyelvpolitika asszimilációs nyomása. Ennek meg is lett az eredménye: csupán egy generációval később, az 1950-es népszámlálás szerint a családjukban finnül beszélő kvének száma már csak 1400 fő volt (Andreassen 1994: 81). Tény, hogy ekkor a nyelv használatára kérdeztek rá és nem a nemzetiségre, de a változás mértéke így is szembeszökő.

A Ruijan Kveeniliitto² (Norvégiai Kvén Szövetség) honlapján szereplő jellemzés szerint „a valaha gazdag és élő nyelv a kvén lakóterületek nagy részén haldoklik, és már csak pár 40 év alatti beszélője van”. E szervezet becslése alapján írja Leena Huss és Anna-Riitta Lindgren (2005: 270), hogy 1999-ben 12 000 embert értett kvénül, 5000–7000 között volt azok száma, akik többé vagy kevésbé beszéltek a nyelvet, nagyjából 200 olvasott, és körülbelül 50 ember tudott írni is kvénül. Ugyancsak a Ruijan Kveeniliittóra hivatkozva közöl Lindgren – Eskeland – Norman (2003: 167) 5000–7000 anyanyelvi beszélőt, míg Helena Sulkala (2003: 181) 12 000-re becsüli számukat.

² <http://kvener.no/kven-language-and-culture-english/> (2015. 07. 10.)

A kvén nyelvről 2012-ben az ELDIA-projekt³ (European Language Diversity for All) keretében is készült egy, a nyelvet leíró munkaanyag, melyben a norvégiai Regionális Önkormányzati és Fejlesztési Minisztériummal egybehangzóan a kvén etnikumúak számát 10–15 000 fő közé, azok számát pedig, akik valamilyen szinten beszélnek vagy értenek kvénül, körülbelül 10 000 főre teszik (Räisänen – Kunnas 2012: 1–2). Maguk a kvének 2000–8000 főre becsülik nyelvük beszélőinek számát.⁴

A beszélők számának meghatározása a kvének esetében nem egyszerűen statisztikai, hanem lényeges nyelvi tervezési kérdés is. Bár tudjuk, hogy egy nyelv vitalitását nem csupán az anyanyelvi beszélők abszolút száma határozza meg, hanem számos makro- és mikroszintű változó is, ezt a tényezőt minden vitalitással kapcsolatos elmélet kulcsfontosságúnak tartja a nyelvstratégia kialakítása kapcsán, hiszen ez alapján határozható meg egy adott nyelv esetében a legoptimálisabb nyelvélnkítési-megerősítési módszer (Gál 2010: 65–66).

3.3. A beszélők életkori megoszlásával kapcsolatban a kvén közösségben jelenleg az a jellemző, hogy a nagyszülők és a kisebb gyermekek tudják, beszélnek valamilyen szinten a nyelvet. A beszélők nagy része 60 éves vagy annál idősebb, a középkorúak pedig általában legfeljebb passzív nyelvtudással rendelkeznek.

Az 1960–70-es években született (manapság középkorú) kvének az asszimilációs nyelvpolitika miatt jórészt norvég egynyelvűként nőttek fel. Pia Lane kutatásai (2010) alapján tudjuk, hogy a kvén nyelvet a szülők nem adták át a gyerekeiknek, azaz a családon belüli nyelvtörökítés nem működött. Egyértelműen a norvég asszimilációs politika vezetett a kvén közösségnek ahhoz az aktuális helyzetéhez, hogy csak az idősebb generációk beszélnek az anyanyelvükön, ők két- vagy háromnyelvűek, a középkorúak pedig egynyelvűként nőttek fel, és legjobb esetben is csak értenek, de nem beszélnek kvénül.

Bár a 90-es évektől a gyerekek egy része tanulhatott az iskolában finnt vagy kvént, de a fiatalabbak közül csak azok a gyerekek kétnyelvűek, akik a revitalizáció során az óvodákban létrehozott nyelvi fészkekben tanultak kvént vagy finnt második nyelvként, azaz a mai kétnyelvű gyerekek már a revitalizációs módszerek miatt tudnak kvénül (Räisänen – Kunnas 2012: 9–10).

³ <http://www.eldia-project.org>

⁴ <http://www.kvenskinstitt.no/2014/12/kainun-kielen-grammatikki-kielen-ittenaisyyden-symboli/> (2015. 11. 02.)

4. A nyelvhasználók attitűdje

4.1. A száz évig tartó norvégosítási politika jelentősen rányomta bélyegét a kvének nyelvükhöz való viszonyulására. A norvégok már a 19. század elején, Oroszország észak-európai terjeszkedésével egy időben a kvénekről és a számikról, mint „finn veszély”-ről, „idegen nemzet”-ről beszéltek, akik veszélyt jelentenek, mivel az orosz állam további nyugati területkövetelését segítik. Ebben a helyzetben a norvégok a kisebbségeikkel szemben bevezetett szigorú, korlátozó intézkedéseket az európai kultúráért és rendért folytatott harcnak tekintették (Huss 1999: 88–89).

A 19. század közepétől kezdődött drasztikus norvégosító politika mindkét népcsoportot erőteljesen érintette; főleg az oktatás és az egyház területén vezettek be diszkriminációs intézkedéseket. Ezek közül különösen súlyosan érintette a norvégul nem beszélő kvéneket az 1902. évi földvásárlási törvény. Az egyébként az 1960-as évekig érvényben lévő törvény alapján 1888-tól még csak norvég állampolgársághoz kötötték a földvásárlást, 1902-től viszont már a norvég nyelvtudást is feltételül írták elő (Jávorszky 1991: 60).

A tudatos norvégosítási politika és a társadalom modernizálódása a kvén népcsoport lassú asszimilációjához vezetett, bár kultúrájukat és nyelvüket viszonylag jól meg tudták őrizni a második világháborúig, ugyanis a kvénekre egy ideig jellemző volt, hogy bizonyos településeken, illetve országrészekben egy tömbben telepedtek le, elkülönülve a lakosság többi részétől. Ez segítette kultúrájuk és nyelvük megőrzését (Szilvási 2012: 64). Porsanki (norvégul Porsanger) településszövetség Pysyjoki (no. Børselv) nevű falvában ma is viszonylag zárt tömbben élnek kvének, épp ezért az első norvégiai kvén egyesület és később az első nyelvi fészek is itt jött létre, és a kvén nyelvoktatás is az országban egyedül ezen a településen érhető el (M. Bodrogi 2008: 102).

Az anyaországgal a kvének nem tartottak szoros kapcsolatot. Eleinte a nagy távolságok és rossz útviszonyok (a második világháborúig egyáltalán nem kötötte össze közút Finnországot és Norvégiát), később pedig, 1917-től kezdve, Finnország önállósodása után a két ország közti feszült viszony szabott gátat a kapcsolatnak. A norvégok végül határszigorításokat is bevezettek, és a kvének visszaszorítását tűzték ki célul (Jávorszky 1991: 61–62).

A norvégosítási politika az 1930-as évekig igen intenzív volt: új állampolgársági törvénnyel kívánták újra korlátozni a földvásárlást. Az 1924-es törvény automatikusan csak az 1904 után születetteknek biztosította a norvég állampolgárságot, az öregebbek egy időre hontalanná váltak, és ezért földet sem vehettek. A korlátozások a szellemi életre is kiterjedtek: az északra kül-

dött papok folyamatosan szemmel tartották a kvéneket és jelentettek róluk, a norvégok sajtókampányt folytattak, a túlnyomó többségében finn nyelvű városokba, pl. Vesisaariba (Vadsø) norvég nyelvű rádióadót telepítettek, a Finnországból érkező könyvküldeményeket nem engedték be az országba vagy alaposan átvizsgálták, ellenben norvég nyelvű hetilapokat osztogattak ingyenesen a kvének lakta településeken. Mindezek mellett internátusokkal és népiskolákkal kísérelték meg a finn nyelvű fiatalok átnevelését.

Az 1930-as éveket követően indult meg a fokozatos enyhülés, bár egyes beszámolók szerint még az 1960-as években is történtek szigorú, a finn nyelv használatát korlátozó, illetve tiltó akciók (Jávorszky 1991: 62–64).

4.2. Általánosságban elmondható, hogy a kvén nyelv megítélése a 17–19. század között meglehetősen pozitív volt. Ebben az időben a kvén egyike volt a számos háromnyelvű település egyik gyakran használatos nyelvének, általános használatban volt pl. a számik és kvének között. A 19. századi nagy változást a nyelv megítélésében a norvég állami politika megváltozása és a nacionalizmus előretörése okozta. Ennek fő törekvése a homogén nyelvű nemzeti egység létrehozása, azaz a számik és kvének nyelvi asszimilációja volt. A hosszú norvégosítási időszak következtében a kvének „csendes emberek” lettek a norvég többségi társadalom számára (Räisänen – Kunnas 2012: 4).

A norvégosító politika intézkedései egyértelműen gyorsították a kvén nyelv használati tereinek visszaszorítását. E politika következménye nemcsak az anyanyelvi beszélők számának drasztikus csökkenése volt, hanem a nyelvet még valamilyen szinten használók attitűdjének alapvető megváltozása is. Bár a nyelvhasználók kvén nyelvvel kapcsolatos viszonyulásáról szisztematikus vizsgálat eddig nem készült, Hyltenstam – Milani áttekintése alapján elmondhatjuk (2003: 47), hogy a norvégizáció évtizedei alatt „a kvének megtanulták leértékelni a nyelvüket és kultúrájukat”. Nyelvüket sokan alantának, keveréknyelvnek nevezték, sőt sokan nem is tartják nyelvnek (’ei mithään kieltä’) (Lindgren 2003: 503).

Hasonló ez a mentalitás ahhoz, ahogy a meänkieli beszélői viszonyultak sokáig saját nyelvükhöz: *paskakieli*-nek (’szarnyelv’) nevezték, a lebecsülés oka pedig a finn sztenderd nyelvtől való eltérés. Az áttörést az hozta meg, amikor lehetségessé vált a lenézett nyelv nyilvános használata, és néhányan rájöttek arra is, hogy mégsem kell szégyenkezniük az anyanyelvük miatt (Winsa 1993). Ugyanezt a szorongást élhették át a kvének akkor, mikor (jó szándékú, de felemás eredményeket hozó) támogatásként finn nyelvű iskolai oktatást vezettek be több kvén lakta területen is: ekkor szembesültek a sztenderd finn és saját nyelvük különbségeivel (Laihonen 2009: 132). Mivel pedig

a kvének sokáig semmilyen értéket nem láttak a saját nyelvükben, ez kihatott annak mások általi megítélésére is. Megállapíthatjuk, hogy e kisebbségnek is sokáig általános problémája volt saját kultúrájuk megbecsülésének hiánya, ez pedig nagymértékben segítette a többségi asszimilációs politikát (M. Bodrogi 2008: 68).

A revitalizációs törekvések miatt manapság már csak ritkán tapasztalunk lenéző, negatív véleményeket a kvénről, még ritkábban, hogy valaki „rossznak” tartaná a saját kvén anyanyelvét. Sokkal gyakoribb az, hogy más nyelvvel egyenértékűként beszélnek a kvénről, hogy büszkék rá, ahogy ezt az alábbi, pyssyjoki nyelvi fészekről szóló újságcikkből való példa is mutatja: „Olis ko ollu parempi jos olis puhuhnet meän kieltä koulussa ko met oliima sielä? Sitä ei ole hyva sannot. Mutta se joka oon juuri vissi, onn se että emmä ole oppihneet kirjottahaan omma kieltä. Sillä saataki muutampi sannot että tämä oon »huono suomenkieli« vaikka onki monen pyssyjokilaisen oma kieli. Mutta ei ole väärin sannot että niin saata tulla ko kieltä ei saa oppit niin ko pitääs.”⁵

5. A kvén identitás elemei

Milyen jegyei vannak az kvén identitásnak? Mi alapján definálunk valakit, vagy miért határozza meg ő magát kvénnek? A száz éves agresszív asszimilációs törekvések erőteljesen rombolták a kvének önképét, bár 1850 előtt identitásuk stabil alapokon állt. Kenneth Hyltenstam és Tommaso Milani azt hangsúlyozza, hogy a kvén etnonima mögött egyszerre áll a személy és az etnikai háttérének meghatározása (2003: 7–8). E meghatározásnak legfőbb eleme lehet a nyelv, a családi (származási) kapcsolatok, az etnikai (és részben történelmi) karakterológia és a kvén kisebbségi csoporttal való azonosulás tudata (Räisänen – Kunnas 2012: 5).

Molnár Bodrogi Enikő Lassi Saressalo 1980-as években folytatott gyűjtéseire hivatkozva a kvének kollektív identitásának következő alappilléreit adja meg: 1. a kvének megélhetési módjai mindenekelőtt az erdő, a fa felhasználásához kötődnek, 2. a kvének a mezőgazdaság megújítói, 3. kultúrájukban

⁵ Ságat, 7: 14–15., 2008. 01. 17. (<http://www.kvenskinstitt.no/sites/default/files/sagat.pdf>) „Jobb lett volna, ha a saját nyelvünket (ti. a kvént) beszéltünk volna az iskolában, mikor odajártunk? Hát ezt már nehéz megmondani. De az biztos, hogy írni nem tanultunk meg a saját nyelvünkön. Többen is mondták, hogy ez csak „rossz finn nyelv”, bár sok pyssyjoki ember anyanyelvéről van szó. De azt hiszem, igazam van, mikor azt mondom, hogy ez (ti. a rossz vélemény) amiatt van, hogy nem tanulhattuk a saját nyelvünket” (saját fordításom).

központi fontosságú a szauna, 4. jellemző rájuk a kemény munkavégzés és az új foglalkozásokhoz való alkalmazkodás (M. Bodrogi 2008: 465). Kétségtelen, hogy a saját nyelvű kommunikáció fenntartotta körükben a saját, „nem norvég” identitást, viszont ez a fajta identitáskonstruálás Saressalo (1996: 226–251) szerint nem volt sem tudatos, sem irányított. Úgy vélem, a revitalizációs törekvések során viszont éppen a nyelv, annak norvégtól és finntól való elkülönítése lesz a csoportként való megmaradás záloga, így a továbbiakban bővebben ezt részletezem.

5.1. Az önelnevezés és annak hiánya

„A kvének vagy norvégiai finnek tragédiája az, hogy nincs saját, közös gyökerű belső elnevezésük” – fogalmazza meg Eira Söderholm (1996: 234). Ő a finn szövegben a *ruijansuomalainen* kifejezést használja, melynek félrevezető a magyar fordítása. *Norvégiai finnek* fordíthatjuk ugyan, de ez az elnevezés jobban illik a második világháború után bevándorolt finnekre, akikről a kvének eltérő csoportként definiálják magukat. A *ruijai finn* kifejezésnek nincs hagyománya, hasonlóan az *észak-norvégiai finnek*éhez.

Marad tehát a *kvén* mint endonima, holott a kvének egészen a legutóbbi évtizedekig ezt a nevet nem használták magukkal kapcsolatban. A norvég jövevényszóából származó elnevezés a norvégizáció évtizedei alatti megbélyegző használat miatt kellemetlen asszociációkat kelt sokakban (Andreassen 1994: 81; Söderholm 1996: 234). A 19. században, egészen a 20. század közepéig stigmának számított a kvén név, a norvég többség megbélyegezte a kvéneket nyelvük és kultúrájuk alapján, és mivel ez a negatív attitűd magára a névre is kiterjedt, még ma is jellemző, hogy a 60 évesek vagy annál idősebbek számára a kvén etnonima pejoratív konnotációt hordoz (Räisänen – Kunnas 2012: 4–5). Söderholm utal Lassi Saressalo 1990-es éveiben készült felmérésére (Söderholm 1996: 234), melyben 50 kvén identitású megkérdezettből csak öt használta ezt az elnevezést magával kapcsolatban is. A 40 év alattiak számára viszont már nem érzékelhető a negatív konnotáció. Valószínűleg ennek következménye lehet, hogy a nyelv iránti egyre inkább pozitív attitűd folyamatosan erősödik az elmúlt 30 évben (Räisänen – Kunnas 2012: 4–5).

A kvének korábban önmaguk megnevezésére általában földrajzi lakóhelyre utaló terminusokat használtak (*vesisaarelainen, pyssyjokinen, alattiolainen* stb.), a *suomalainen, ruijansuomalainen* vagy *suomenlähtöinen* ('finn eredetű') elnevezés akkor volt használatos, ha finnül beszéltek magukról, norvég nyelven pedig *finne* az önelnevezésük (Andreassen 1994: 77; Räisänen – Kunnas 2012: 2).

Ez az elnevezés azonban nem egyértelmű, hiszen – ahogy korábban már utaltunk rá – azok, akiket a legkorábbi források finnként említenek, általában számik, a legújabb források pedig az 1900 előtt és a 20. században bevándorolt finnek csoportját is finnek nevezik, nem különítik el tehát a kvéneket és a finneket. Ez azonban nagyon fontos lenne, hiszen a kvének identitásának alapját jelenti, hogy nyelvük – bár finn eredetű, de attól az elmúlt századokban eltérően fejlődött, ezért különbözőnek tartott – önálló nyelv. Sőt, a népcsoport mai meghatározáskor azzal a problémával is találkozhatunk, hogy sok kvén egyszerre tartja magát kvénnek, norvégnak és száminak. Petryk említ (2014: 105) egy Jon nevű férfit, aki a számi törvény hatálya alá tartozik, és számiként is van nyilvántartva, ugyanakkor pedig a Kvén Szövetségnek is tagja, azaz szituációtól függően határozza meg az identitását. Más megkérdozettek norvég állampolgárnak tartották magukat, etnikailag pedig olyan kvénnek, akiknek számi gyökerei vannak. Egyértelmű, hogy az ezen a területen sok száz éve szimbiózisban élő emberek (számik, kvének, norvégok) nyelvi és etnikai meghatározása körül igen sok a tisztázatlan kérdés.

A hivatali és a tudományos szóhasználatban Norvégiában ma is általánosan használatos a *kvén* elnevezés, bár a kisebbség egyes csoportjai ehelyett inkább a *finskaetta* vagy a *finn bevándorlók leszármazottai* (*etterkommere av finske innvandrere*) megnevezéseket preferálnák (Kaisa Maliniemi).⁶

Mivel a kvéneket történelmi-etnikai kisebbségként és nem nyelvi csoportként definiálják, a hivatalos forrásokban szereplő 'Norwegians with Finnish ancestors' (finn ősökkel rendelkező norvégok) a *ruijansuomalaiset* szinonimájának számít (Räisänen – Kunnas 2012: 2).

Mi a kvének saját, belső elnevezése? A népcsoport gyakori önelnevezése a *kainulainen*, amit korai munkáiban Söderholm a *kvääni*-vel szinonimaként használt.⁷ Terje Aronsen, a Ruijan Kveeniliitto akkori elnöke, a kvén revitalizáció egyik központi alakja 1997-ben kvén nyelven tartott (*Miksi kvääninkieli kirjakielenä?* című) előadásában népüket kvääninek nevezi, elkülönítve a kvääni és kveeni nevet: „Mie en ole kveeni, mutta kvääni. Sana *kvääni* tullee ruiðan kielestä *kvæn* sanasta, sana mitä nykyaikhaan viralisesti kirjoitethaan *kven*, mutta ruiðan kielessä oon kans samanlainen sana *kven*, minkä merkitys oon 'kuka'. Jos mie sanon ette mie olen *kven*, niin se tarkoittaa ette mie olen

⁶ <http://www.kvenskinstitt.no/kvener/>

⁷ <http://www.kvenskinstitt.no/kvener/kainulaiset-eli-kvaanit/>

’kuka’!’⁸ A *kvääni* elnevezést tehát azért preferálja, mert így a népnév nem esik alakilag, hangzásában egybe a norvég *kven* ’ki’ szóval.

Lane (2011: 63) megjegyzi, hogy a megbélyegző, pejoratív jelentésű *kvén* és a megtévesztő *finn* endonimával szemben a *kainu* sokak számára jelent manapság népnévként elfogadható alternatívát.

Nyelvükre Söderholm kezdetben mind a *kveenin kieli*, mind a *kväänin kieli* elnevezést használta,⁹ de a nyelvvel kapcsolatos legfrissebb műben (Kainun kielen grammatikki, 2014) a *kainun kieli* elnevezés fordul elő, így ezt tekinthetjük a hivatalos terminusnak.

5.2. A nyelv mint etnikai csoportjelölő

5.2.1. A kvén mint önálló nyelv

A kvének öntudatának megerősödésében igen fontos szerepet játszott nyelvük önállóságának elismerése. Felmerülhet az a kérdés, hogy vajon miért is volt ez olyan fontos számukra, hiszen helyzetük már azelőtt is sokkal jobb volt, mint számos más európai kisebbségé: 1996 óta nemzeti kisebbségként vannak számon tartva Norvégiában, van finn vagy kvén nyelvoktatás, folyamatosan növekvő állami támogatásuk, és kialakulóban van kulturális-szervezeti hálózatuk.

Laihonen idézi Bereczki Gábor véleményét, mely szerint „a karjalainak az ad egyértelműen önálló nyelvi státust, hogy beszélőinek nagy része nem Finnországban él, más kultúrkörbe tartozik, pravoszláv vallású, s a karjalaiaknak saját, a finnektől eltérő identitástudatuk van” (Laihonen 2009: 132).

A meänkieli és a kvént beszélők is nyelvük önállósága mellett döntöttek, és ezt mind a szakemberek, mind a többségi társadalom elfogadta. Tény, hogy sem a meänkieli, sem a kvén finntól való különállását, önállóságát hagyományos nyelvészeti okokkal nem magyarázhatjuk, csak nyelvészeti okokkal szempontról. A grammatikai és szókincsbeli eltérések nem magyarázzák az elkülönítést: Eira Söderholm számításai szerint a meänkieli és a kvén szavainak csupán kb. 6%-a nem ismert a finn köznyelvben, de ez a kis eltérés is olyan jellegű, hogy a megértést nem gátolja, mivel ezek nagy része svéd jövevény- vagy kölcsönszó, amelyek átkerülhettek volna ugyanígy a finnor-

⁸ „Én nem kveen vagyok, hanem kvään. A *kvään* szó a norvég nyelvből, a *kvæn* szóból származik, amit manapság hivatalosan kvénnek írunk. De a norvég nyelvben is van egy *kven* szó, aminek a jelentése ’kicsoda’. Ha tehát én azt mondom, hogy kven vagyok, az azt jelenti, hogy kicsoda vagyok” (saját fordításom).

⁹ <http://www.kvenskinstittut.no/eget-sprakarbeid/et-nytt-skriftsprak-blir-til/kainun-kielele-oma-kirjakieli/>

szági nyelvjárásokba is. A finnországi szociolingvisták (Mantila 2000; Sulkala 2003) azért tartják önálló nyelvnek a meänkielit és a kvént, mert szerintük minden közösségnek alapvető joga meghatározni, hogy melyik kultúrához, nyelvhez tartozik, illetve joga van meghatározni, hogy saját, önálló nyelvet beszél-e (Laihonen 2009: 132).¹⁰

A meänkieli példája mutatja, hogy milyen jelentős változásokat indíthat el egy ilyen hivatalos lépés. Beszélőinek egyértelműen nagyobb lett az önérzetük, jobban elfogadják, sőt mi több, büszkék a nyelvükre. Ennek egyik jele, hogy már a határ finn oldalán is vannak, akik büszkén mondják, hogy beszélnek a meänkielit (Mantila 2000). Egyetérthetünk Winsával (2000), hogy ezekben az esetekben a két nyelvváltozat léte forgott kockán a nyelvi vagy nyelvjárási státuson. Az önálló nyelvként való elismerés nagy lendületet adott a revitalizációjuknak, öntudatuknak és önbecsülésüknek, és enélkül elképzelhető, hogy éppúgy múlt időben beszélhetnénk róluk, mint a norvégizációnak gyakorlatilag véglegesen áldozatul esett erdei finnekről.

5.2.2. A kvén irodalmi nyelv

A nyelvi revitalizáció első lépése minden esetben a nyelvi vitalitás kiértékelése. Ezt követhetik a nyelv állapotához szorosan kapcsolódó, abból kiinduló nyelvfellesztési lépések, melyek közül a nyelvi dokumentáció terén a kvén esetében a legfontosabb a nyelv grammatikai leírása és a szenderdizáció (Gál 2010: 163–166). A Tromsøi Egyetemen 2006-ban kezdődő kvén nyelvoktatás miatt szükségessé vált kvén nyelvű tananyagok készítése, amit erősen hátráltatott, hogy a nyelvnek addig semmiféle sztenderdje, normája nem volt. A kvén irodalmi nyelvet a Kvén Nyelvi Tanács Eira Söderholm vezetésével a porsanki (no. Porsanger) nyelvjárás, pontosabban annak Pyssyjokiban beszélt változata alapján alakította ki (2006a, 2006b, 2010, 2014).

Igen lényeges célkitűzés, hogy az irodalmi nyelv olyan legyen, amit minden kvénül beszélő el tud sajátjaként fogadni. Ez a nyelvváltozat lesz majd a tankönyveknek, nyelvi fészkekben használt tananyagoknak a nyelve, amely a kisgyerekek anyanyelvévé válik.

A kvén nyelvjárások között, elsősorban a Kelet-Finnmarkban beszélt keleti és a Tromsø környékén beszélt nyugati között van jelentős különbség. A pyssyjoki nyelvjárás normává emelése mellett szólt, hogy ennek már lé-

¹⁰ Laihonen szóbeli közlése alapján tudjuk, hogy egy finnországi finnek nem nehéz megérteni egy meänkieli vagy kvén beszélőt (mivel a finnek tudnak svédül is, és a nyugati nyelvjárásokban előfordulnak hasonló kölcsönszavak), viszont ez fordítva nem működik, ugyanis a kvén beszélő nem ismeri a modern finn terminológiát.

tezett írásbelisége: egyrészt a kvének talán legismertebb írója, Alf Nilssen-Børsskog ebben a nyelvjárásban alkot, másrészt pedig Terje Aronsen és Agnes Eriksen (akik szintén fontos alakjai a kvén nyelvű irodalomnak és revitalizációnak) is ezt a nyelvjárást használják írásaikban. Ehhez a dialektushoz volt kész egy körülbelül 4000 szavas kvén–norvég szólista is, ami a munkát nagyban megkönnyítette, ráadásul a korábban készített kéziratos tananyagok is ehhez a területhez kötődtek. (A kvén irodalmi nyelv kialakításának kérdéseiről ld. Söderholm 2007; M. Bodrogi 2009).

Az elmúlt években több kvén nyelvű publikáció is (pl. Söderholm 2007) megjelent, kialakulóban van tehát a szakmai-tudományos stílus. A sztenderdizáció következő lépése a kvén grammatika megszerkesztése volt, mely 2014-ben el is készült. Ennek norvég nyelvű, tananyagként használható verziója online is elérhető,¹¹ és online formátumú az eddigi egyetlen norvég–kvén, kvén–norvég szótár is.¹²

5.2.3. A kvén nyelv kutatása és a monográfiák

A kvén nyelvről és népről két nagyobb szabású finn nyelvű összefoglaló monográfia jelent meg eddig. 1928-ban adta ki Samuli Paulaharju a *Ruijan-suomalasia* [Norvégiai finnek] című kötetét, Lassi Saressalo pedig 1996-os doktori disszertációjában foglalkozott a kvénekkal (*Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä* [Kvének. Tanulmány egy észak-norvégiai kisebbség identitásáról]).

Bár elsősorban történelmi és helynévtörténeti információkat helyez előtérbe, de érdemes megemlíteni a kvénekről szóló, Thor Robertsen szerkesztette 2010-es tanulmánygyűjteményt (*Jäämeren suomalaiset. Kirja Ruijasta* [A Jeges-tenger finnjei. Könyv Észak-Norvégiáról]). Ez a 25 tanulmányból álló kötet a Norvégiába vándorolt finnek múltjáról, mai nehézségeiről és jövőbeli lehetőségeiről szól.

Hatalmas lépésnek tekinthető, hogy 2014 elején megjelent Eira Söderholm szerkesztésében a kvén nyelv első részletes leírása (*Kainun kielen grammatikki*). Ez a nyelv első teljes leírása, amiben a nyelv különböző nyelvjárásainak elkülönítésére is nagy figyelmet fordítanak. A grammatika porsangeri nyelvjárásban íródott, mely – mint láttuk – a kvén szépirodalom nyelve is. Célja nemcsak az, hogy a nyelv rendszerét leírja, de tankönyvként is használható, a kutatók számára pedig alapvető forrás, hiszen hasonlóan részletes leírás egyetlen finnhez közeli nyelvről (*likikieli*) sem készült még.

¹¹ https://uit.no/om/enhet/ansatte/person?p_document_id=41544&p_dimension_id=88149

¹² <http://sanat.oahpa.no/nob/fkv/>

A kötet 11 fejezetben tárgyalja a kvén nyelvvel kapcsolatos legfőbb tudnivalókat: a bevezetésben a nép és a nyelv nevééről, a nyelvjárási tagolódásáról, a grammatika keletkezésének előzményeiről és forrásairól ír a szerző. Önálló fejezet érinti a nyelv hangtanát, lexikológiáját (ezen belül a névmások, számnevek, névutó-, névelő- és igeidőrendszerét), illetve mondattanát is.

Az utóbbi időben érezhetően megnőtt a kvénnel foglalkozó kutatások és publikációk száma. Ezek közül az Oslói Egyetem kutatóinak közreműködésével létrehozott Ruija corpus¹³ emelem ki, melynek anyagában 1960 és 2009 között rögzített kvén nyelvű szövegeket hallgathatunk meg. A szövegek kvén beszélőkkel készült interjúk, ezek teszik ki a nyelv első online korpuszát. Összesen 76 óra 18 percnyi szöveget találunk itt, melyet le is jegyeztek, az egész korpusz nagysága 428 971 szó. Az adatok a még folyó ELDIA (European Language Diversity for All) és a már befejeződött LICHEN (The Linguistic and Cultural Heritage Electronic Network) projektből származnak.

Az ELDIA¹⁴ hat európai ország nyolc egyetemének kutatóit összefogó projekt, melynek célja az egyéni és a közösségi többnyelvűség fejlesztése, a jelenség újraértékelése és új koncepciójának kidolgozása. A kutatást a nemzetközi szociolingvisztikai szakirodalom által ilyen szempontból kevésbé vizsgált többnyelvű finnugor közösségekben végzik. Vizsgálják többek között a kvént, az északi számit, meänkielit, a vörot, a szetut, a karjalait (összesen 14 nyelvet vagy nyelvváltozatot).

A LICHEN-projekt¹⁵ kanadai őshonos népekkel, valamint a kelta nyelvekkel és az Észak-Európában beszélt balti finn kisebbségi nyelvekkel (többek között a meänkielivel, a karjalaival, a vepszével, a vöroval és a szetuvallal, illetve a lívvel) foglalkozott. Célja az volt, hogy információkat gyűjtsön és tegyen közzé a vizsgált nyelvekről annak érdekében, hogy erősítse a beszélők önbizalmát és énképét, megkönnyítve a kultúrák közötti kommunikációt.

Figyelmet érdemel a tromsøi egyetemi könyvtár honlapján kialakított, folyamatosan bővülő kvén-bibliográfia.¹⁶ Szerkesztőinek célja, hogy egy folyamatosan bővülő adatbázist hozzanak létre össze a kvénekről szóló szakirodalomból a nyelv további vizsgálatának megkönnyítése érdekében.

¹³ <http://www.hf.uio.no/iln/english/about/organization/text-laboratory/projects/ruija/ruija.html>

¹⁴ <http://www.eldia-project.org/index.php/hu>

¹⁵ <http://www.hf.uio.no/iln/english/research/projects/lichen/index.html>

¹⁶ <http://www.ub.uit.no/baser/kvensk/>

5.2.4. A kvén oktatása

Az ELDIA-projekt keretében a kvén nyelv törvényi, intézményi és oktatási helyzetéről Petra Granholm készítette el a legrészletesebb összefoglalást (2012). Ez a vizsgálat kitér az északi számira is, melynek mint Norvégiában őshonos népnek lényegesen több joga és lehetősége van, mint a csak nemzeti kisebbségnek tekintett kvénnek (2012: 34–56).

Fontos lépés volt, hogy Pyssyjokiban (no. Børselv) 2007-ben nyelvi fészket hoztak létre a Kainun Institutti, a Ruijan Kveeniliitto és a Norvég Kulturális Minisztérium anyagi támogatásával.¹⁷ A kutatások és a gyakorlat is messzemenően azt mutatja, hogy ez a „korai bemelegítés” igen hatékony eszköze a nyelvvelésztésnek. Bár tény, hogy a nyelvi fészkek nem pótolja a szülők szerepét a nyelvtanulásban, de mindenképpen gyorsíthatja azt, itt ugyanis a 3–6 éves és kisiskoláskorú gyermekeknek játékos formában, énekelve, mondókázva van lehetőségük nyelvtanulásra.

A revitalizáció fontos lépése volt a finn nyelv iskolai oktatásának bevezetése mellett az is, hogy a finnmarki helyi rádióban megkezdtek a rendszeres finn nyelvű adás sugárzását. A kvén nyelv revitalizációjában azonban (nem szerencsés módon) a legfontosabb szerepet az iskolai oktatás tölti be.

Először a finn nyelv oktatása indult újra 1970-től a több évtizedes tilalom után: választható tárgyként először a középiskolában, majd az általános iskolában is lehetett tanulni, később pedig a finn tanítási nyelvet is bevezették több észak-norvégiai iskolában. Nagy előrelépést azonban az jelentett, amikor az 1980-as években két tanár kvén nyelvű tananyagot állított össze, és Terje Aronsen 1983-ban el is kezdett a pyssyjoki általános iskolában kvént tanítani.¹⁸

1996 óta a finn a két kvének lakta megyében, Troms és Finnmark területén megkapta a második nyelv státuszát az iskolákban, ami jelentős mértékben hozzájárul a finn, illetve a sztenderdizáció befejezését követően minden bizonnyal a kvén nyelv fennmaradásához Észak-Norvégiában. Az általános és középiskolai törvény alapján ugyanis a két említett megye általános iskoláiban a kvén/finn származású diákoknak (legalább három fő esetén) joguk van a finn nyelv tanulására. Ha pedig az adott iskola saját oktatóival nem tudja biztosítani az oktatást, az alternatív oktatási formákra az illetékes minisztérium adhat szabályozást. Az oktatással kapcsolatban azonban az is

¹⁷ <http://www.kvenskinstitt.no/2014/09/ruijan-kveeniliitto-ja-kainun-institutti-haluthaan-ette-satsathan-enamen-kvaanin-kielipeshiin/>

¹⁸ Erről ld. az alábbi cikket: <http://www.kaleva.fi/viikko-kaleva/esivanhempien-kieliherasi-eloon/63109/>

problémát jelenthet, hogy napjainkban a kvén/finn származású tanulók többsége – a már említett elvándorlás következtében – a fővárosban, Oslóban vagy annak környékén él, ahová azonban nem terjed ki a finn/kvén nyelvű oktatás joga (Szilvási 2012: 67).

Kvén nyelvű tananyag sem áll ugyanakkor még megfelelő mértékben rendelkezésre, sok esetben a finnországi, sztenderd finn nyelven íródott tananyagokat használják, vagy esetleg azokat csak egyszerűen lefordítják kvén nyelvre. Ezek azonban nem relevánsak a norvégiai kvének társadalmi, nyelvi helyzetéhez (Szilvási uo.), ezért Eira Söderholm 2009-ben összeállított egy teljes szemeszternyi, 10 leckéből álló tananyagot *Aikamatka vanhoitten kainulaisten tykö*¹⁹ [Időutazás az ősi kvénekhez] címmel, mely azóta elsősorban az egyetemi oktatás tananyagául szolgál.

Az egyetemi szintű kvénnyelv-oktatás 2006 tavaszán indult a Tromsøi Egyetemen. A BA- és MA-szintű kvén képzések finn nyelv és finn irodalom szakon folynak, a jellemző azonban az, hogy a hallgatók inkább a finn nyelvet választják, mint a kvént (Szilvási 2012: 68).

Többször hangsúlyoztuk, hogy a kvén nyelv helyzetére nézve rendkívül kedvezőtlen, hogy a legtöbb iskolában a finn irodalmi nyelvet tanítják, azt is második nyelvként és csak heti három órában és általános iskolában, de erre is csak Porsanger megye Børselv településén (kv. Pyssyjoki) van lehetőség (M. Bodrogi 2008: 102). A legfrissebb hír a kvéneknek ezzel a kiemelkedő jelentőségű oktatási és szellemi központjával kapcsolatban az, hogy egy főleg kvén munkavállalókat foglalkoztató öregek otthonával együtt gazdasági okokból a bezárását tervezik.²⁰

5.3. Kvén szervezetek

A kvének az utóbbi évtizedben számos szervezetet és intézményt hoztak létre, melyeket Szilvási Zsuzsanna összefoglalója alapján tekintek át (2012: 65–68).

1987-ben alakult meg az azóta is legjelentősebbként számon tartott, jelenleg 850 taggal működő Norvégiai Kvének Egyesülete (*Ruijan Kveeni-liitto, Norsk Kveners Forbund*). Ennek a magát vallási és politikai szempontból semlegesnek valló szervezetnek a legfőbb célkitűzése a kvének és a finn származásúak gazdasági, szociális és kulturális helyzetének javítása.

¹⁹ https://uit.no/om/enhet/ansatte/person?p_document_id=41544&p_dimension_id=88149

²⁰ http://yle.fi/uutiset/met_halluuma_ette_kvaanin_kieli_ja_kylttyyri_sailythaan_ellaavana_adressi_pyssyjoen_koulun_lakkauttamista_vastaan/8061478

A másik kiemelt szerepű intézmény a Kvén Intézet (*Kainun Institutti, Kvens Institutt*), amely a kvén nyelv és kultúra védelmét és fejlesztését tűzte ki céljául. Különböző szintű nyelvtanfolyamok szervezésével, szótárak összeállításával kiemelkedő szerepet játszik a nyelv megtartásának és fejlesztésének segítésében. Legfontosabb és valójában eredeti feladata a kvén nyelv revitalizációjához elengedhetetlen terminológiafejlesztés és a sztenderdizáció volt.

A kvén írott változatának sztenderdizálásához hozta létre a Kvén Intézet 2007-ben a Kvén Nyelvi Tanácsot (*Kvensk sprákråd*). Egy évvel később jött létre a Kvén Nyelvi Gyűlés (*Kvensk språkting*) mint az előbb említett tanács végrehajtó szerve, amelynek az a feladata, hogy határozatokat hozzon a tanács által tárgyalt nyelvi sztenderdizációs kérdések esetében. A sztenderdizáció végrehajtásán túl fontos tevékenységük az iskolai tananyagfejlesztés is.

5.4. Az identitás kulturális elemei

Az 1995 óta megjelenő háromnyelvű újság, a *Ruijan Kaiku* (Észak-Norvégia visszhangja) 2010-ig igen nagyösszegű támogatásban részesült mind a Művészeti Tanácstól, mind pedig a kormányzattól. Az újság a kvének és norvégiai finnek számára készült, de nem kizárólag kvén vagy finn nyelvű. A nyelvhasználatnál minden bizonnyal figyelembe kívánták venni a norvégiai finn eredetű célcsoportok nyelvi, nyelvismereti helyzetét és összetételét, ezért jelenik meg három nyelven. Az újságban átlagban a norvég nyelvnek 50%, a kvének és a finnek 25–25% jut, de esetenként a svédet vagy a meänkielit is használják (Szilvási 2012: 68).

A rádióban csupán heti tizenkét perc a kvén/finn nyelvű adás időtartama, az adás Finnmark és Troms területén fogható. Önálló kvén nyelvű televíziócsatorna vagy műsor nincs.

A modern kvén irodalom művei norvég és kvén nyelven jelennek meg. Norvégul ír Idar Kristiansen, Hans Kristian Eriksen és Bente Pedersen. 2004-ben jelent meg az első kvén nyelvű regény, Alf Nilsen-Børsskog *Kuosuvaaran takana* [A Kuosuvaara mögött] című írása. A kötet a szerző saját (pyssyjoki) nyelvjárásában íródott, melyet a családjában beszéltek és a szüleitől tanult. 2008-ban készült el a három részre tervezett sorozat második kötete, melynek címe *Aittiruto*. Agnes Eriksen két gyermekkönyvet írt kvén nyelven, melyek 2011-ben jelentek meg.

Kvének támogatásával készült az életüket bemutató *Det tause folkets stille død* [Néma emberek csendes halála] című dokumentumfilm, amelyet a 2004-es Tromsøi Filmfesztiválon mutattak be. A számos kvén népzenei játszó együttesen kívül kvén nyelvű pop és rap együttes is létezik, akiknek már CD-je is megjelent (Pietikäinen et al. 2010: 11).

A kvén történelmet mutatja be a *Ruija kvenmuseum*. Ez a Varanger Múzeum egyik, vadsøi részlegének kiállítása, mely a kvén történelem legfontosabb (sőt valójában egyetlen) bemutatkozási helyének számít. Itt jegyzem meg, hogy a kvének 1880–1920 közötti öltözködési szokásaik alapján népviseletet is rekonstruáltak maguknak etnikai összetartozásuk erősítésére (Räisänen – Kunas 2012: 6).

Több fontos kulturális esemény is megjelenési lehetőséget jelent a kvéneknek. *Uuet laulut* [Új énekek] a címe annak a zenei projektnek, mely a kisebbségi nyelvek iránt érdeklődő fiatalokat szólítja meg. A rendezvényt először 2007-ben szervezték meg a SWEBLUL (Swedish Bureau for Lesser Used Languages), a Jord meänkieli népzenei együttes és a Kvén Intézet szervezésében Porsankiban, 2006-ban pedig *Kaðonu loru* [Eltűnt dal] címmel az első kvén nyelvű popzenei CD is megjelent.²¹

Az először 2008 júliusában megszervezett Kippari fesztiválnak is fontos szerepe van a kvének életében. Ezen a háromnapos rendezvényen, amely kiállítás és vásár is egyben, számos anyanyelvű előadás, koncert, kulturális esemény zajlik, de a kvéneknek lehetőségük van arra is ekkor, hogy anyanyelvükön tartott istentiszteleten vegyenek részt, megmutassák a kultúrájukat, erősítsék identitásukat, összetartozásukat.

6. A kvén nyelv kilátásai

A világ nyelveit bemutató és leíró kiadvány, az Ethnologue legfrissebb adatai alapján²² a kvén a veszélyeztetett nyelvek között szerepel, a kibővített GIDS-skálán (EGIDS) a 6b szintre helyezik. E szintet a skála kidolgozói, Lewis és Simons (2010: 14) úgy jellemzik, hogy a nyelv bár minden generációban jelen van, elsősorban mégis az interperszonális kommunikációban használatos, és folyamatosan veszíti a használóit. (Ezt a jellemzést a magam részéről nem érzem pontosnak, ugyanis láttuk, hogy a 40–50 éves, középkorú generáció kvénnyelv tudása gyakorlatilag elhanyagolható.)

A 6a az Ethnologue leírása alapján a stabil diglossia szintje, ahol a szóbeli funkciók az anyanyelvhez (kisebbségi nyelvhez), az írásbeli funkciók pedig a többségi (államnyelvhez) vannak rendelve. Ehhez képest a 6b szint kevésbé stabil állapotot jelent, amikor a szóban használt nyelv visszaszorul a másik nyelv nyomására. Bár a szülők egy csoportja átadja ugyan a nyelvet gyermekének, de jelentős részük nem, ezért a generációk közötti nyelvtörő-

²¹ <http://www.kaleva.fi/viikko-kaleva/esivanhempien-kieli-herasi-eloon/63109/>

²² <https://www.ethnologue.com/language/fkv>

kítés részleges és folyamatosan gyengül. Ez a szint jórészt a szóbeli használat szintje, melyről a kvén a sztenderdizáció és a nyelvelírásra vonatkozó törekvések miatt elmozdulni látszik (Lewis – Simons uo.).

Kifejezetten a kvénre vonatkozó vitalitási vizsgálat eddig csak az ELDIA-projekt keretében készült (Kven in Norway. Poster for ELDIA Closing Conference, 2013).²³ A 86 beszélővel készült írásbeli felmérés és a 15 személyes interjú alapján kiderült, hogy a megkérdezettek közül mindössze heten tartották anyanyelvüknek a kvént, és közülük is csak egyetlen válaszadó nyilatkozott úgy, hogy jók az írásbeli és szóbeli nyelvi készségei az anyanyelvén, valamint igen gyengének találták a generációközi nyelvtadást is. Bár a megkérdezettek attitűdje jellemzően pozitív volt anyanyelvükhöz és annak revitalizációjához, mégsem látták megnyugtatónak sem a nyelvet, sem a kvén közösség jövőbeli esélyeit. Ennek a vizsgálatnak is az az egyértelmű eredménye, hogy a nyelv igen erősen veszélyeztetett helyzetben van.

Az elmúlt években határozottan látszik, hogy a revitalizáció szervezeti és személyi háttere a kvének között kialakult, de néhány nyelvélénkítést hátráltató tényezőre is fel kívánom hívni a figyelmet.

Bár Fishman erőteljesen hangsúlyozta, hogy a revitalizáció során nem szerencsés az oktatást túlságosan előtérbe helyezni, lényegesebb ugyanis a család nyelvtörökítő szerepe (1991: 94), megítélésem szerint a kvén esetében még mindig túl nagy szerepet tulajdonítanak az intézményen belüli nyelvoktatásnak. Figyelembe kell nyilván azt is vennünk, hogy ennek a nyelvnek az esetében gyakorlatilag egy generációnak (a mai középkorúaknak) nem alakult ki az anyanyelvtudása, de az intézményi nyelvoktatás súlyát még e tényező figyelembe vételével is túlzottnak tartom. Szükséges, de nem elégséges feltétele a revitalizációnak az iskolai nyelvoktatás, melynek továbbviteléhez hasznos lenne minél hamarabb és minél több szinten a kvén nyelvű tananyagok körét bővíteni. Célszerű lenne továbbá az egész kvénlakta régióban nyelvi központokat (nyelvi fészkeket) létrehozni, úgy elosztva, hogy lefedjék a kvének lakta Finnmark és Troms egész területét.

A kvének médiahelyzete sem tartható ideálisnak: egyetlen újságjuk, illetve heti alig negyed órányi rádióadásuk van (az is finn nyelvű). Mivel jelenleg is folyik a kvén nyelv sztenderdizációja, melynek egyik fontos csatornája lehet a rádió és a televízió, ebből a szempontból is lényeges lenne erősíteni a médiamegjelenési lehetőségeiket.

Lényegesnek és a revitalizációt negatívan befolyásolóknak tartom, hogy bár a nyelvet immár egy évtizede a finntól hivatalosan is különállónak kell

²³ <https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:303675/bdef:Content/get>

tartanunk, még mindig nagyrészt a finn oktatása folyik a kvén helyett a nyelvterület jelentős részén. Úgy vélem, hogy a norvég nyelvpolitika 1970 utáni törekvése, hogy a finn irodalmi nyelv oktatásával segítse a kvének anyanyelvi tudásának megerősítését, alapjaiban elhibázott volt.

Irodalom

- Andreassen, Irene 1994: A kvének – a norvégiai finnek. In: Várady Eszter (szerk.), *A finnországi kisebbségek és a svédországi finnek*. Kalevala Baráti Kör, Budapest. 77–85.
- M. Bodrogi Enikő 2008: Nyelvi jogok Norvégiában. In: Bereczki András – Csepregi Márta – Klima László (szerk.), *Ünnepi írások Havas Ferenc tiszteletére. Urálistikai Tanulmányok 18*. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest. 94–109.
- M. Bodrogi Enikő 2009: A nyelvi önállósulás Skandináviában mint revitalizációs stratégia. In: Diószegi László (szerk.), *Moldvai csángók és a változó világ. A Magyarorsággutatók könyvtára XXX*. 19–30.
- Fishman, Joshua A. 1991: *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters Ltd., Clevedon, UK.
- Gál Noémi 2010: *A nyelvi revitalizáció. Elméletek, módszerek, lehetőségek. Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár*.
- Granhölm, Petra 2012: *Legal and Institutional Framework Analysis: North Sámi and Kven*. In: Johanna Laakso (ed.), *Working Papers in European Language Diversity 11*. <http://phaidra.univie.ac.at/o:104917>
- Huss, Leena – Lindgren, Anna-Riitta 2005: *Monikielinen Skandinavia*. In: Johansson, M. – Pyykkö, R. (toim.), *Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikka ja käytäntöä*. Gaudeamus, Helsinki. 246–280.
- Huss, Leena 1999: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalisation in Northern Scandinavia and Finland*. *Studia Uralica Upsaliensia* 31. Uppsala.
- Hylténstam, Kenneth – Milani, Tommaso 2003: *Kvenskans status. Rapport for Kommunal- og regionaldepartementet och Kultur- og kirkedepartementet i Norge*. http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kkd/rap/2003/0001/ddd/pdfv/193348-kvenrapport_hyltenstam_slutversion_oktober.pdf
- Jávorszky Béla 1991: *Észak-Európa kisebbségei*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Laihonen, Petteri 2009: A finn nyelvpolitika. *Magyar Nyelvjárások* 47: 119–143.

- Lane, Pia 2010: „We did what we thought was best for our children”: a nexus analysis of language shift in a Kven community. *International Journal of Sociology of Language* 202: 63–78.
- Lane, Pia 2011: The birth of the Kven language in Norway: emancipation through state recognition. *International Journal of the Sociology of Language* 209: 57–74.
- Lewis, M. Paul – Simons, Gary F. 2010: Assessing endangerment: expanding Fishman’s GIDS. *Revue Roumaine de Linguistique* 55 (2): 103–120.
- Lindgren, Anna-Riitta – Eskeland, Tuula Kaarina – Norman, Marjatta 2003: Osima ja Baskabus – monet suomet Norjassa? In: Jönsson-Korhola, Hannele – Lindgren, Anna-Riitta (toim.), *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 164–229.
- Lindgren, Anna-Riitta 2003: Sulautumista, elämistä ja elvyttämistä. Kveenistä ausseihin, fingelskasta meänkieleen. In: Jönsson-Korhola, Hannele – Lindgren, Anna-Riitta (toim.), *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 477–526.
- Molnár Bodrogi Enikő 2010: Az elvesztett népköltészet nyomában. A kvének és a tornioölgyiek helyzete. In: Szemerényi Ágnes (szerk.), *Folklór és nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 461–471.
- Maliniemi, Kaisa é.n.: *Nasjonale minoriteter*. Kvensk Institutt. <http://www.kvenskinstitutt.no/kvener/nasjonale-minoriteter/>
- Mantila, Harri 2000: Meänkieli, yksi Ruotsin vähemmistökielistä. *Kielikello* 3: 9–12.
- Paulaharju, Samuli 1928: *Ruijan suomalaisia*. Helsinki.
- Petryk, Marta 2014: An Old Language with a New Status. Some Aspects of the Kvens’ Identity in the Borderland. *Colloquia Humanistica* 3: 103–117.
- Pietikäinen, Sari – Huss, Leena – Laihala-Kankainen, Sirkka – Aikio-Puoskari, Ulla – Lane, Pia 2010: Regulating Multilingualism in the North Calotte: The Case of Kven, Meänkieli and Sámi Languages. *Acta Borealia* 27/1: 1–23.
- Räsänen, Anna Kaisa – Kunnas, Niina 2012: The Kven language: An Overview of a Language in Context. In: Johanna Laakso (ed.), *Working Papers in European Language Diversity Working Papers in European Language Diversity* 15. Research Consortium ELDIA. Mainz – Helsinki – Wien – Tartu – Mariehamn – Oulu – Maribor.

- Robertsen, Thor (toim.) 2010: Jäämeren suomalaiset. Kirja Ruijasta. Norsk-finsk forbund/Norjalais-suomalainen liitto. Suom. Tellervo Laine. Kajaani.
- Saressalo, Lassi 1996: Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 638. Helsinki.
- Söderholm, Eira 1996: Kveenien etnisiteetin ongelma. (Saressalo, Lassi: Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä.) Sananjalka 38: 230–237
- Söderholm, Eira 2006a: Kainun kielen systematisseeraminen. In: Holmi, Hannakaisa – Sulkala, Helena (toim.), Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämerestä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja opetusverkoston raportit VI. Acta Universitatis Ouluensis. Oulun yliopisto, Oulu. 34–48.
- Söderholm, Eira 2006b: Kainun kielen suunnittelusta: periaatteita. Sananjalka 48: 135–145.
- Söderholm, Eira 2007: Kainun kielele oma kirjakieli. Tornionlaakson vuosikirja. 192–199.
- Söderholm, Eira 2010: The planning of the new standard languages. In: Sulkala, Helena – Mantila, Harri (eds), Planning a new standard language: Finnic minority languages meet the new millennium. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 27–53.
- Söderholm, Eira 2014: Kainun kielen grammatikki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Sulkala, Helena 2003: Itämerensuomalaiset vähemmistökielet kirjakieliksi. Folia Uralica Debreceniensia 10: 177–194.
- Szilvási Zsuzsanna 2012: Nyelvpolitika és kisebbségi nyelvek Norvégiában – különös tekintettel a számi kisebbségre. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori iskola, Alkalmazott Nyelvészeti Program.
- Winsa, Birger 1993: Meän kieli ja torniolaaksolaisitten kaksikielisyys: täälä plandathan sprookit. Virittäjä 97: 3–33.
- Winsa, Birger 2000: Defining an Ecological Niche: The Use of 'Dialect' or 'Language'. Current Issues in Language Planning 1/3: 431–434.

On language policy and the Kven language

The present paper aims to describe the changes the language went through during the revitalisation of the Kven people in the recent decades. The study shall contain inquiries as to how the official and subjective view on the language changed within the community of its speakers and in relation to the Norwegian and Finnish majority. With reference to this, the history of the people and the demographical changes shall be described, with a highlight on the factors that may be identified as the most crucial elements of the Kven identity.

The results of the study show that a number of significant and positive changes have happened in the past few decades of Kven revitalisation (elaboration of the standard literary language, evolution of grammar, teaching of the language on various levels of education with the help of newly compiled teaching material, formation of a linguistic corner in Pysyäjoki, reinforcement of the Kven sense of belonging). Despite all this, however, the language is still endangered and its survival cannot be considered as warranted.

JUDIT TAKÁCS